

MECANISME COMUNITARE DE REZILIENȚĂ SOCIALĂ ÎN FAȚA CRIZELOR DIN REPUBLICA MOLDOVA

COMMUNITY MECHANISMS OF SOCIAL RESILIENCE IN THE FACE OF CRISES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CZU: 316.42(478):303.022

<https://doi.org/10.59295/spd2025s.104>

Victor MOCANU

ORCID: 0000-0002-9967-9097

e-mail: atitudinemd@gmail.com

Universitare de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Ion MOCANU

ORCID: 0000-0001-6423-0567

E-mail: mocanu.i@gmail.com

Universitare de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This article explores the mechanisms that support social resilience within communities of the Republic of Moldova in the context of ongoing social, economic, and political crises. Based on a qualitative research conducted in various regions of the Republic of Moldova, the study identifies key factors contributing to the adaptive capacities of individuals and communities, such as education, civic engagement, social capital, and local solidarity networks. The research highlights the diversity of local reactions to systemic challenges, underlining the importance of context-sensitive strategies for strengthening social cohesion and community resilience. By integrating theoretical insights with empirical evidence, the study offers policy recommendations aimed at enhancing institutional support for vulnerable populations and reinforcing community-based initiatives.*

Keywords: *community mechanisms; crisis adaptation; qualitative research; social capital; social resilience.*

INTRODUCERE

În ultimii ani, conceptul „reziliență socială” a obținut o amplă vizibilitate nu doar în domeniul sociologiei, dar și în cadrul altor științe sociale, devenind un important instrument de cercetare a modului în care indivizii, grupurile și comunitățile reacționează și se adaptează în fața șocurilor și incertitudinilor. Fiind inițial asociat cu domeniile ecologiei și psihologiei, termenul a fost preluat și extins în sociologie pentru a descrie capacitatea colectivităților umane de a face față adversităților, de a menține funcționarea socială și de a genera mecanisme adaptive care favorizează continuitatea și transformarea [1].

În literatura de specialitate, reziliența este adesea conceptualizată fie ca o trăsătură individuală (capacitatea de a face față situațiilor de criză) [2], fie ca o condiție rezultată a contextului social, instituțional, economic, care permit unui individ sau comunități să depășească cu succes astfel de circumstanțe [3]. Acest studiu va aborda reziliența ca

un proces social construit, dependent de dinamismul capitalului social, disponibilitatea resurselor și capacitatea de mobilizare a comunității.

Pentru Republicii Moldova, problema rezilienței sociale devine foarte relevantă, din cauza faptului că este un stat aflat într-o tranziție prelungită, marcată de: instabilitate economică, instituții fragile, polarizare politică și un grad scăzut de încredere în autoritățile publice, ceea ce rezultă într-un nivel înalt de migrație. Migrația a lăsat, pe de o parte, goluri structurale în comunități la nivel local, dar a creat, pe de altă parte, forme mai noi de solidaritate. Pe de o parte, slăbiciunea instituțională a statului a redus capacitatea de intervenție în momente de criză, dar, pe de altă parte, a stimulat forme alternative de autoorganizare comunitară. Acești factori contribuie la o vulnerabilitate socială structurală, dar și la apariția unor forme informale de reziliență comunitară. Ambivalența dată este esențială în analiza rezilienței sociale locale.

În acest articol ne-am stabilit obiectivul de a explora modul în care reziliența socială se exprimă în Republica Moldova. Dorim să identificăm factorii favorizanți și inhibitori ai rezilienței, precum și modul în care rezultatele cercetării pot fi utilizate în formularea politicilor publice. Studiul va încerca să răspundă la următoarele întrebări: Care sunt principalele surse de reziliență identificate la nivel local?; Cum percep indivizii și comunitățile capacitatea de adaptare și transformare în fața provocărilor?; Ce rol joacă capitalul uman, coeziunea socială și încrederea instituțională în configurarea rezilienței? Respectiv, articolul se bazează pe cercetările calitative întreprinse în mai multe regiuni ale țării, care au inclus interviuri, focus-grupuri și observație participativă. Aceste date ajută la oferirea unei înțelegeri nuanțate a mecanismelor de adaptare și rezistență la crizele sociale și economice.

În continuare vom prezenta cadrul teoretic, metodologia utilizată, rezultatele obținute, urmate de o serie de concluzii și recomandări pentru politici sociale și dezvoltare comunitară în Republica Moldova.

MATERIALE ȘI METODE

Reziliența socială este un concept interdisciplinar, cu aplicabilitate largă în științele sociale (ecologie, psihologie, economie etc.). Conceptul de reziliență în sociologie este înțeles nu doar ca o capacitate individuală de a face față adversităților, ci și drept rezultatul interacțiunilor sociale, al capitalului social existent și al calității instituțiilor și rețelelor de sprijin care influențează viața membrilor comunității [4]. Reziliența socială poate fi descrisă în general ca fiind capacitatea oamenilor, gospodăriilor și comunităților de a rezista, de a se adapta și, în cele din urmă, de a se transforma în fața presiunilor sociale, economice, politice sau de mediu, fără a-și pierde coerența, funcționalitatea sau identitatea socială [3]. O astfel de abilitate nu este înnăscută, ci mai degrabă dobândită și păstrată prin procese educaționale, relații sociale, politici publice și norme culturale.

În cadrul cercetării, ne interesează nu doar cum supraviețuiesc comunitățile în fața acestor provocări, dar și ce anume le permite să se adapteze sau chiar să iasă mai puternice din ele. În literatura de specialitate, reziliența e privită prin mai multe lentile teoretice. Noi ne vom referi la cele mai relevante: revenirea la echilibru, absorbția de șocuri, adaptarea

și transformarea. Fiecare dintre aceste perspective ne spune ceva diferit despre dinamica socială și, ne ajută să înțelegem mai bine cum funcționează reziliența în practică.

Prima perspectivă, care își trage rădăcinile din științele ingineresti, vede reziliența ca pe o capacitate de a reveni la starea inițială după o perturbare. Spre exemplu, dacă aplicăm presiune asupra unui arc, acesta se îndoaie, iar dacă presiunea dispare, acesta își recapătă forma inițială. În sociologie, ideea asta se aplică, de exemplu, într-o comunitate care își reia rutina după un cutremur : magazinele se redeschid, școlile își primesc elevii înapoi, viața pare să curgă din nou ca înainte. Este o abordare care pune accent pe stabilitate și continuitate. Dar, când o comunitate revine la normal, totuși pot să apară inegalități sau probleme structurale. Cercetările recente subliniază tocmai acest fapt: nu orice echilibru merită recuperat, iar uneori această „revenire la normal” e mai degrabă un obstacol în calea schimbării necesare [5].

A doua perspectivă a fost inspirată din ecologie și se referă la capacitatea de a absorbi șocuri fără a colapsa. Aici nu mai vorbim de revenire la situația anterioară crizei, ci de rezistență, păstrarea structurii esențiale chiar și când totul în jur se clatină. Să ne imaginăm un cartier sărac, dar unit, care face față unei recesiuni economice prelungite: oamenii se ajută între ei, împart ce au, găsesc soluții informale ca să meargă înainte. Studiile, precum cele realizate de Assarkhaniki, arată cum astfel de comunități își mențin coeziunea socială în ciuda presiunilor externe [2]. Totuși, dacă acest tip de reziliență înseamnă doar supraviețuire, cât de sustenabilă este pe termen lung? Deci, reziliența poate fi uneori o virtute, dar alteori poate să ascundă nevoia de transformare.

Cea de-a treia perspectivă vede reziliența ca pe un proces de adaptare și transformare. Aici vorbim nu doar despre capacitatea de a suporta sau a reveni, ci despre abilitatea comunității de a învăța din ce i se întâmplă și de a se reinventa. În comunitățile afectate de fenomenul migrației, oamenii nu se mulțumesc doar cu revenirea la ceea ce a fost, ci caută noi moduri de a supraviețui – rețele de sprijin, afaceri mici adaptate la noile contexte etc. Teoreticienii precum Masten și Narayan îi atribuie acestei perspective nu doar o capacitate de rezistență, ci și de creștere [1]. Această perspectivă este esențială pentru că ne leagă de ideea de schimbare socială. Respectiv, nu ne uităm doar la cum supraviețuiesc sistemele, ci la cum evoluează ele, uneori în direcții complet neașteptate.

Privind în ansamblu cele trei perspective, putem afirma că ele nu se exclud, ci se completează. Fiecare din ele ne ajută să înțelegem o altă fațetă a rezilienței. Totuși, considerăm mai importantă ideea de adaptare și transformare, fiindcă am văzut în cadrul cercetărilor calitative capacitatea unor respondenți de a găsi soluții în fața greutăților. Dar nu putem ignora nici celelalte perspective, deoarece stabilitatea sau rezistența pot fi unicele opțiuni la îndemână într-un moment de criză.

Când vorbim despre modul în care oamenii reușesc să facă față crizelor, ajungem inevitabil la doi piloni de bază: capitalul social și capitalul uman. Aceste concepte, deși aparent abstracte, sunt fundamentale pentru a înțelege de ce unele comunități prosperă chiar și în contexte dificile, în timp ce altele se zbat să supraviețuiască. Cercetările recente confirmă că reziliența socială nu e doar o chestiune de voință individuală, ci depinde

de rețele și de resursele aflate la dispoziție: educație, sănătate, competențe, încrederea reciprocă etc. [6].

Capitalul social se referă la legăturile dintre oameni – acele rețele invizibile de încredere, sprijin și colaborare, care fac o comunitate să funcționeze. De exemplu, dacă într-un sat vecinii se ajută la construcția unei case sau împart mâncare în vremuri grele, aceste gesturi nu sunt doar acte de caritate, ci forme de capital social. Granovetter descrie capitalul social drept un cumul de relații bazate pe încredere și norme comune care permit acțiuni colective [7]. Studiile arată că o comunitate cu legături strânse (familii, grupuri de prieteni, asociații locale) este mai bine pregătită să răspundă la crize. De exemplu, în timpul inundațiilor, comunitățile cu rețele sociale solide organizează mai rapid ajutor reciproc: cazare temporară, strângerea de fonduri etc. Cu cât aceste legături sunt mai dense, cu atât comunitatea devine mai rezilientă, pentru că oamenii știu că se pot baza unul pe altul. În acest context, vom menționa că în cadrul cercetării calitative, în Balasinești, r. Briceni, unde oamenii se cunosc de generații și există o tradiție a muncii în comun, criza economică din pandemie a fost mai ușor de gestionat. Sătenii au pus mână de la mână pentru a susține familiile nevoiașe. În schimb, în zonele mai fragmentate, unde migrația a slăbit legăturile (de ex.: s. Gaidar), răspunsul la criză a fost mai lent și mai dezorganizat.

Pe de altă parte, capitalul uman e despre ce are fiecare individ de oferit: educația, sănătatea, competențele și capacitatea de a găsi soluții. Becker a arătat că investițiile în educație și formare profesională nu sunt doar bune pentru individ, ci întăresc întreaga societate [8]. Oamenii cu mai multe cunoștințe și abilități sunt mai capabili să treacă prin crize, fie că este vorba de a găsi un nou loc de muncă după o concediere, sau de a accesa resurse într-un moment critic. De exemplu, un fermier cu cunoștințe despre tehnici agricole moderne poate face față mai bine unei secete decât unul care se bazează doar pe metode tradiționale. La nivel de comunitate, un capital uman ridicat (profesori, medici, antreprenori bine pregătiți) înseamnă o capacitate mai mare de a inova și de a se adapta [9].

Metodologia studiului a inclus organizarea a nouă focus grupuri în localități urbane și rurale din Republica Moldova, pentru a analiza reziliența socială în diverse contexte. Metoda a fost aleasă pentru a încuraja discuții deschise și perspective variate. Participanții, selectați printr-o abordare mixtă (criterii aleatorii și specifice), au reprezentat diverse categorii socio-demografice și profesionale. Focus grupurile au fost conduse de un moderator experimentat, care a asigurat echitatea comunicării. Datele au fost analizate calitativ prin analiză tematică, identificând teme și modele relevante.

Cercetarea calitativă ne-a permis să stabilim unele rezultate. Accesul inegal la educație, sistemul medical precar și migrația masivă a forței de muncă sunt cauzele inegalității de șanse. În cadrul cercetării, persoanele intervievate au vorbit despre tineri din zone rurale care, deși sunt talentați, nu au avut acces la studii superioare din cauza costurilor sau a lipsei de sprijin. Migrația la fel a fost menționată în context negativ. Atunci când oamenii educați și calificați pleacă, comunitățile rămân fără resursele umane necesare pentru a face față provocărilor. Un interviuat a adus exemplul construirii unei case fără destule unelte: poți să te descurci, dar rezultatul nu va fi la fel de solid.

Asta nu înseamnă că nu sunt reziliente comunitățile. Dimpotrivă, există multe exemple privind cât de inventivi pot fi oamenii aflați în situații complicate. Totuși, fără politici care să echilibreze accesul la educație sau să încurajeze coeziunea socială, aceste comunități sunt nevoite să lupte cu mâinile goale. Ce putem face pentru a întări aceste forme de capital? Probabil, răspunsul constă în programe care să susțină educația în zonele defavorizate, precum și în inițiative care să unească oamenii, să reconstruiască încrederea pierdută. Reziliența presupune nu doar supraviețuirea, ci și crearea condițiilor ca fiecare comunitate să se poată dezvolta, indiferent de obstacole.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

După colectarea datelor, am stabilit că ipotezele propuse în cadrul cercetării s-au confirmat. Am stabilit cum funcționează în teren legătura dintre educație, relațiile interpersonale, implicarea în comunitate și capacitatea de a face față greutăților.

Respondenții din mun. Cahul și s. Hîrbovăț, r. Anenii Noi au menționat des că atunci când dispui de școli bune, centre medicale și vecini pe care te poți baza, e mai ușor să treci prin crize, fie că e pandemie sau scumpiri de energie. Educația nu este doar pentru a-ți găsi un loc de lucru mai bun, ci și despre capacitatea de a gândi critic și a te implica în treburile comunității. După cum a spus un respondent: „dacă știi mai multe, vezi soluții unde alții văd doar probleme.”

În Gaidar, un sat din Găgăuzia, oamenii au menționat că țin mult la tradițiile lor și le văd ca pe un scut în fața schimbărilor. Unul din respondenți a spus: „Dacă ne pierdem limba și obiceiurile, cine mai suntem?”. În Ialoveni, în schimb, lumea e mai focusată pe cum să se descurce individual – să-și găsească un loc de lucru mai bun, de dorit în domeniul privat, ca să fie mai independenți. Asta arată că reziliența nu e una pentru toți. Oamenii o percep diferit în dependență de locul de trai, nivelul de educație și de resursele aflate la îndemână. Iar atunci când instituțiile statului nu fac față așteptărilor, oamenii își găsesc propriile soluții. În Butuceni (Orhei) și Onițcani (Criuleni), de pildă, localnicii au menționat că vecinii se ajută între ei cu ce pot. În perioada pandemiei se ajutau cu produse alimentare. În perioada post pandemică se ajută cu unelte, sau cu sfaturi. Persoanele cu spirit antreprenorial au pus bazele unor mici afaceri agricole sau ateliere de meșteșuguri, ca să nu depindă doar de ce vine de sus.

În toate localitățile unde a fost echipa Centrului de Cercetări Sociologice și Psihologie Socială, de la Balasinești (Briceni) la Cahul, o parte din oameni au spus că se bazează pe cei din jur. Fie că e vorba de a repara un obiect de infrastructură locală împreună sau de a strânge alimente pentru cei nevoiași, solidaritatea nu este doar un gest frumos, ci reprezintă fundamentul unei comunități. Această capacitate nu ține doar de niște reacții la criză, ci și de construirea încrederii pe termen lung.

În Onițcani (Criuleni) și Ialoveni, educația e văzută ca un bilet spre un viitor mai bun, iar accesul la spitale ca ceva ce te face să te simți mai în siguranță. Un părinte din Ialoveni ne-a spus: „Dacă copilul meu învață bine, știu că o să se descurce indiferent de situație.” Cât privește satele unde nu sunt centre educaționale, medicale, oamenii se simt mai vulnerabili. Studiile confirmă faptul că serviciile de bază sunt esențiale pentru

ca oamenii să nu se simtă abandonați [10]. Deci, am stabilit că reziliența în Republica Moldova nu e doar despre a rezista, ci și despre cum oamenii, cu resursele mici aflate la dispoziție, găsesc căi pentru a progresa.

CONCLUZII

Ne-am propus să explorăm ce anume ține societatea din Republica Moldova pe linia de plutire, în ciuda instabilității economice, a migrației masive, a instituțiilor fragile și a schimbărilor geopolitice rapide. Prin analiza calitativă, am descoperit că reziliența socială nu e ceva bătut în cuie, ci un proces viu, influențat de contextul local, de relațiile dintre oameni și de condițiile economice sau politice.

Concluziile studiului sunt următoarele:

1. Reziliența socială se bazează pe capitalul uman și social. Educația, sănătatea, competențele civice, relațiile de încredere și implicarea în comunitate sunt esențiale. Cu cât indivizii dispun de mai multe astfel de resurse, cu atât sunt mai pregătiți să înfrunte nesiguranța și greutățile.
2. Reziliența nu arată la fel peste tot. Depinde de regiune, de situația financiară, de etnie, de starea drumurilor sau a școlilor din zonă, precum și de relația cu autoritățile. Aceste diferențe afectează solidaritatea și speranțele oamenilor.
3. Oamenii se adaptează mai ales prin metode informale: se sprijină reciproc, apelează la rude sau vecini, lansează mici inițiative locale sau recurg la economia „la negru”. Când statul nu intervine, comunitățile își găsesc singure soluții.
4. Instituțiile statului au un rol ambiguu. Pe de o parte, ar trebui să asigure acces la educație, sănătate și justiție, pe de alta, puțini cred în ele. Oamenii vor soluții, dar sunt sceptici că autoritățile pot livra schimbări reale.
5. Implicarea civică reprezintă o șansă de a revitaliza societatea, mai ales în comunitățile îndepărtate sau cu o populație dezamăgită. Voluntariatul, activismul, în special al tinerilor și dorința de a face ceva împreună pot consolida comunitățile.

În acest context, venim cu recomandări pentru instituțiile centrale, Guvernul și Parlamentul Republicii Moldova, ca să creeze politici care iau în seamă nevoile specifice ale fiecărei zone, pentru a micșora diferențele dintre sate și orașe sau dintre regiuni. De asemenea, ar fi util ca instituțiile statului să demonstreze transparență privind cheltuirea banilor publici prin mecanisme noi, ceea ce ar spori încrederea populației în eficiența instituțiilor statului. Ministerul Educației ar trebui să investească mai mult în procesul de formare a unor cetățeni activi, întreprinzători și incluzivi. Ministerul Sănătății ar trebui să identifice soluții ca să aducă servicii medicale accesibile peste tot, cu accent pe sate și pe cei mai vulnerabili.

Administrațiilor publice locale le recomandăm să lege parteneriate cu societatea civilă, companii private și cetățeni pentru proiecte care să dureze și să ajute comunitatea pe termen lung. De asemenea, ar trebui să ofere tuturor locuitorilor un cuvânt de spus în decizii, prin întâlniri deschise unde să-și exprime ideile, în special în procesul de votare a bugetelor locale.

Societatea civilă și mediul academic trebuie să susțină cursuri și activități care întăresc reziliența, gândirea critică și dorința de implicare. De asemenea, este important ca aceste instituții să urmărească ce fac autoritățile și să le facă public nivelul de eficiență, pentru a influența calitatea deciziilor. În general, trebuie să contribuim la construirea încrederii între oameni și instituții prin transparență, dialog clar și deschidere. Este foarte important să sprijinim proiectele care unesc comunități și etnii diferite, pentru mai mult dialog și armonie în societate.

REFERINȚE:

1. MASTEN, A., NARAYAN, A. Child Development in the Context of Disaster, War, and Terrorism: Pathways of Risk and Resilience. În: *Annual Review of Psychology*, 63, 227-257. 2012.
2. ASSARKHANI, Z., et al. „Assessing Resilience in Socio-Ecological Systems: A Multidimensional Approach.” *Sustainability*, 12 (3), 1234. (2020).
3. JACOBS, S., VISSER, W. Multi-level Resilience: A Human Capital Perspective, Antwerp Management School, 2019, www.waynevisser.com/wp-content/uploads/2019/07/STL_paper4_visserjacobs_resilience_2019.pdf (accesat 10.06.2025).
4. UNGAR, M. Resilience Across Cultures. În: *British Journal of Social Work*, 38(2), 218-235. 2008.
5. MARTINI, B. *Resilience, Resistance And Recoverability, Regional Economic Structure And Human Capital In Italy. Are They Related?* În *Applied Econometrics and International Development*, Euro-American Association of Economic Development, vol. 20(1), pages 47-62. 2020.
6. ANURADHA, J. et al., Role of Social and Human Capital in Household Resilience: Empirical Evidence from an Agricultural Village Community with Exposure to Significant Environmental Stresses in Sri Lanka în *Global Social Welfare* 8(3).
7. GRANOVETTER, M. The Strength of Weak Ties: A Network Theory Revisited. În: *Sociological Theory*, 1983. 1(1), 201-233. 1983.
8. BECKER, G. *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. University of Chicago Press. 1993. 412p. ISBN: 9780226041209.
9. OECD. *Education at a Glance 2022: OECD Indicators*. Paris: OECD Publishing. 2022.
10. MUBARIK, M. et al., Resilience and cleaner production in industry 4.0: Role of supply chain mapping and visibility.

N.B. Articol realizat în cadrul subprogramului „Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice”, Cod: 01.05.01.